

Síntesi del contingut del *Liber de potentia, obiecto et actu* de Ramon Llull

Núria Gómez Llauger

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Ciències de l'Educació i de l'Humanitat

Find similar papers at core.ac.uk

provided by Dip

Resum

L'objectiu d'aquest article és el d'oferir una descripció succinta del contingut del tractat que Ramon Llull dedicà, de manera monogràfica, a tres conceptes clau del seu pensament: *potentia*, *obiectum* i *actus*.

Paraules clau: Ramon Llull, *potentia*, *obiectum*, *actus*, *intellectus*.

Abstract. A synthesis of the contents of Raymond Llull's *Liber de potentia, obiecto et actu*

The aim of this paper is to briefly present the content of the treatise which Ramon Llull wrote on three key words of his philosophy: *potentia*, *obiectum* and *actus*.

Key words: Ramon Llull, *potentia*, *obiectum*, *actus*, *intellectus*.

Sumari

<i>De prologo</i>	<i>De secunda et tertia distinctionibus</i>
<i>De diuisione huius libri</i>	<i>Epilogus</i>
<i>De prima distinctione</i>	

El *Liber de potentia, obiecto et actu* —en endavant *De potentia*— s'inscriu en el conjunt d'obres que Ramon Llull va compondre a Roma durant els anys 1295-1296¹. Aquesta afirmació, que nosaltres prenem com a hipòtesi de treball, tanmateix, ha de ser matisada: tot i que, efectivament, el *De potentia* és un tractat escrit a Roma —tal com recull l'inici de l'*epilogus*²: *Raimundus hunc librum in ciuitate Romana finiuit*—, cal dir que la data de composició no ha estat demostrada amb rotunditat.

1. Acceptem, per ara, que el *Liber de potentia* fou l'última de les vuit obres que Ramon Llull va compondre durant aquesta estada a Roma. Les altres set de les quals avui tenim constància són: 60. *Petitio Raymundi pro conversione infidelium ad Bonifacium VIII papam* (1295), 63. *Lo desconhort* (1295), 64. *Lectura super Artem inuentiuam et Tabulam generalem* (1295), 65. *Arbor scientiae* (29/9/1295-1/4/1296), 66. *Liber de articulis fidei* (23/6/1296), 67. *Liber de anima rationali* (1296?), 69. *Liber prouerborum* (1296?).
2. L'*epilogus* de l'obra és recollit solament per un dels tres còdexs que ens l'han transmesa: ROMA, BN, Fondi minori 1832 (XVI inici). f. 609 v.

De moment, la presa en consideració de les obres que apareixen citades al text, així com el fet que Ramon Llull deixà Roma a finals de 1296, ens permet de prendre com a data de redacció probable l'estiu o la tardor d'aquell mateix any. Malgrat tot, hem de dir que continuem treballant en aquesta qüestió per oferir alguna altra evidència que atorgui unes coordenades més fidedignes a un llibre que, sens dubte, fou manifestament reconegut per autors posteriors tan rellevants com Thomas Le Myésier —eminent deixeble de Llull— o Nicolau de Cusa³. No obstant això, la desconexió de cap manuscrit que contingués tot el tractat sencer féu que, fins al 1935, el *De potentia* fos considerat una obra perduda. De fet, aquesta data representa un punt d'inflexió fonamental per estudiar aquest llibre, ja que fou aleshores quan Carmelo Ottaviano⁴ descobrí, en una biblioteca de Roma, un còdex que la recollia completa. Així començava, doncs, un llarg trajecte en el qual han pres part molt significativament estudiosos tan reconeguts com M. Bauzà i Charles Lohr⁵ i que, actualment, estem assajant de completar amb l'edició crítica i l'estudi introductori que s'ha de publicar a les *ROL*.

Fetes aquestes apreciacions inicials, a partir d'aquí la nostra atenció se centrarà en la presentació succinta del contingut del tractat i, en aquest sentit, els diversos apartats en què hem organitzat l'article es corresponen, nominalment, a les seccions i als capítols de l'obra que analitzem. Cal fer, tanmateix, una darrera advertència: ateses les dimensions limitades d'aquest treball, l'anàlisi més profunda correspon, fonamentalment, a la primera distinció, en la qual Llull presenta les bases conceptuals de l'obra; d'aquesta manera, l'apartat dedicat a la segona i

3. Aquestes consideracions esdevenen un dels pilars fonamentals d'investigació a l'hora d'establir l'edició crítica del text i de fer-ne una introducció acurada; una tasca que estem duent a terme actualment i que s'ha de publicar als *Raimundi Lulli Opera Latina (ROL)*. En aquest sentit, esdevé imprescindible de tenir en compte, a banda del manuscrit citat en la nota precedent —l'únic que conté el text complet—, els passatges del *De potentia*, transmesos, d'una banda, per Le Myésier —tant a la seva àmplia compilació d'obres de Ramon Llull, l'*Electorium Magnum*, com al resum fet a partir d'aquest, el *Breviculum*— i, de l'altra, als *excerpta* de Nicolau de Cusa presents al còdex Bernkastel-Kues, Hosp., 83 (XV). f. 98 v-99 v. Cal dir, finalment, que aquestes fonts textuals i llur interrelació han estat fins ara estudiades des d'un punt de vista general, sobretot, per Eusebi Colomer (entre d'altres, en obres com ara: E. COLOMER (1961), *Nikolaus von Kues und Raimund Llull*, Berlín, Walter de Gruyter & Co.; E. COLOMER (1975), *De la Edad Media al Renacimiento*, Barcelona, Herder) i Fernando DOMÍNGUEZ REBOIRAS (en l'àmpli estudi preliminar a la seva edició crítica dels *Principia philosophiae*: F. DOMÍNGUEZ (ed.) (1993), *Principia philosophiae*. «Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis. Raimundi Lulli Opera Latina 86-91». Brepols, Turnhout, i també en diversos articles d'aparició més recent), així com en el segon volum dels *Subsidia Lulliana* aparegut l'any 2005: E. BIDESE, A. FIDORA, P. RENNER (ed.) (2005), *Ramon Llull und Nikolaus von Kues: Eine Begegnung im Zeichen der Toleranz, Akten des Internationalen Kongresses zu Ramon Llull und Nikolaus von Kues, Brixen und Bozen, 25-27. November 2004*, Turnhout, Brepols. Finalment, no podem deixar de fer esment i d'oferir el nostre reconeixement a la tasca realitzada per Charles LOHR al voltant del *De potentia* i a l'edició del text en tres columnes (en la qual confrontava les tres fonts que en coneixem i que acabem d'esmentar): C. LOHR (2004), «Nikolaus Cusanus and Ramon Llull: A comparison of three texts on human knowledge». *Traditio*, 59, p. 229-315.
4. C. OTTAVIANO (1934), «Il perduto *Liber de potentia, obiecto et actu* di Lullo in un manoscritto romano». *Estudis Franciscans*, p. 257-268.
5. M. BAUZÀ va fer una primera transcripció (inèdita) del text contingut al còdex de Roma; sobre C. LOHR, vegeu la nota 3.

a la tercera distincions és, necessàriament, molt més breu que el que versa sobre la primera, i de caràcter fonamentalment descriptiu. Hem considerat, tanmateix, que era imprescindible de fer-hi referència en un treball com el present.

De prologo

Per començar, Ramon Llull ofereix la invocació preliminar habitual, en què ja explica els tres conceptes que pretén desenrotllar en l'obra que és a punt d'escriure —*Deus, in uirtute tua incipimus hunc librum qui est de potentia, obiecto et actu*. I aquests mots donen pas al pròleg, estructurat en dos paràgrafs, que formula *tout court* la intenció primera d'aquest tractat sobre la potència, l'objecte i l'acte, i en el qual l'autor manifesta la voluntat que la dissertació teòrica que es presenta en el llibre esdevingui, sobretot, un instrument de gran vàlua per a tothom qui vulgui discernir la veritat que es troba en la realitat natural (*ueritatem rerum naturalium*):

Cum plures homines sint qui ueritatem rerum naturalium scire desiderent et philosophiam nesciant, hinc est quod nos hunc librum, qui est una brachia philosophiae, componimus ad illuminandum intellectum illorum qui sciunt aliquas scientias et illas plenissime scire non possunt, quia philosophiam ignorant.

Habitum scientiae per tria esse oportet, quae sunt potentia, obiectum et actus, quoniam sapientes cum potentia intellectiua rerum ueritates inuestigant, et subiectum illarum est obiectum, ad quod se habet potentia, quae ueritatem inuestigat, et actus est intelligere, cum quo ueritas intelligitur. Idcirco inuestigare uolumus naturalium potentiarum uirtutes ac obiectorum et actuum, ut potentia intellectiua disposita sit et ordinata ad acquirendum habitum scientiae. Et in hac inuestigatione tenebimus modum Tabulae generalis et principiorum illius.

L'artífex d'aquest discerniment, d'aquest procés de comprensió, ha de ser per força l'*intellectus*, que, de les tres potències de l'ànima —*intellectus, memoria, uoluntas*—, és, sens dubte, la més adient per atènyer aquesta veritat, aquella que ha de dur la iniciativa. Ara bé, cal tenir molt present que, tal com s'esdevé amb la resta de formulacions triàdiques lul·lianes, cap de les tres potències no pot actuar de manera individual, ja que entre elles s'estableix una interdependència necessària; per tant, «quan volem esbrinar la veritat, ens calen les tres potències de l'ànima: d'entrada, la voluntat, per tal que acceptem que, d'entre dues alternatives, tant l'una com l'altra pot ser certa; després, l'enteniment, perquè puguem deduir la conclusió que és veritat, i, finalment, la memòria, perquè puguem comparar aquesta conclusió amb els principis i les regles de l'Art»⁶.

Ramon Llull no deixa de banda en cap moment el triple focus al voltant del qual anirà articulant tota l'argumentació següent, però, al mateix temps, fa convergir en aquest prefaci unes altres qüestions afins i d'interès cabdal en la seva

6. J. N. HILLGARTH (1998), *Ramon Llull i el lul·lisme*, a cura d'Albert SOLER, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat. L'autor ho afirma en la seva anàlisi de la *Introductio* de l'*Electorium* de Le Myésier (*E*, foli 121r), p. 275. Aquesta darrera reflexió, malgrat que hagi estat feta a propòsit de l'obra de Le Myésier, aplicada al *De potentia*, no perd cap validesa.

doctrina; qüestions que esdevenen el marc conceptual en el qual s'insereix la necessitat d'existència i de comprensió de la potència, l'objecte i l'acte. L'autor declara que la veritat s'ha d'atènyer mitjançant l'estudi aprofundit de les ciències⁷, que, necessàriament, ha d'anar lligat al coneixement de la filosofia. L'*habitus scientiae*⁸, per tant, esdevé alhora objectiu i *conditio sine qua non* perquè els homes il·lustrats puguin aprehendre la veritat de la realitat natural.

Finalment, per cloure aquest primer punt, no podem deixar de fer una breu referència —que reprendrem més endavant— al model que Ramon Llull segueix a l'hora d'estructurar el tractat i compondre'l. Ell mateix revela que *in hac inuestigatione tenebimus modum Tabulae generalis et principiorum illius*. Certament, Llull segueix la mateixa formulació dels primers principis⁹ que trobem a la *Tabula generalis*, que, al seu torn, coincideixen amb els divuit que ell mateix ja havia establert en l'*Ars inuentiua ueritatis*, escrita el 1290 a Montpeller, i amb la qual s'inicia l'anomenada «etapa ternària» de l'*Ars*¹⁰.

De diuisione huius libri

Tot reprenent l'estructura tripartida anunciada pel títol mateix de l'obra, el cos del tractat s'organitza en tres grans capítols:

Liber iste diuiditur in tres distinctiones. Prima distinctio est de potentia, obiecto et actu in generali. Secunda est de specialibus potentiis, obiectis et actibus. Tertia distinctio est de quaestionibus. (De potentia, f. 519 v)

D'aquesta manera, l'autor va desgranant tots els aspectes que tenen a veure amb la potència, l'objecte i l'acte, començant per llurs definicions i desenvolupaments generals, i continuant vers les manifestacions concretes d'aquesta potència —amb els seus objectes i actes respectius—, que se circumscriuen a l'ésser humà i a la naturalesa. Tot seguit, oferim la taula que hem elaborat amb l'índex complet

7. Sobre la classificació de les ciències que seguia Ramon Llull, així com sobre la seva idea de *philosophia*, considerem molt interessant la introducció de F. DOMÍNGUEZ a la seva edició dels *Principia Philosophiae*, p. 20-26.

8. *Habitus est id quod vestit de se ipso hoc quod illum habet, sicuti iustitia quae vestit hominem iustum, et scientia hominem sapientem, et tunica et pallium hominem vestitum*. III.2aTaulaArt: sub voce. Cf. A. BONNER, M. I. RIPOLL (2002), *Diccionari de definicions lul·lianes*. Blaquerna, Servei de Publicacions de la UIB, p. 189.

9. *Principia istius tabulae sunt decem et octo, quae sunt (1) Bonitas, (2) Magnitudo, (3) Aeternitas siue Duratio, (4) Potestas, (5) Sapientia, (6) Voluntas, (7) Virtus, (8) Veritas, (9) Gloria, (10) Differentia, (11) Concordantia, (12) Contrarietas, (13) Principium, (14) Medium, (15) Finis, (16) Maioritas, (17) Aequalitas et (18) Minoritas*.

Multa sunt alia principia generalia sicut iustitia, perfectio et plura alia, sed omnia ad supradicta decem et octo principia possunt reduci [...]. Cf. V. TENGE-WOLF (ed.) (2002), *Tabula generalis* «Corpus Christianorum, Continuatio Mediaevalis CLXXXI. Raimundi Lulli Opera Latina 53». Brepols, Turnhout.

10. Cal tenir present que, fins que es va redactar aquesta *Ars inuentiua*, el nombre de *dignitates* (principis) divines havia quedat fixat en setze.

de matèries que conformen el *De potentia*, seguint en tot moment l'ordre en què apareixen al manuscrit de Roma i que acceptem per a la nostra edició:

Liber de potentia, obiecto et actu

Roma, BN, Fondi minori 1832 (XVI inici): 519 r-609 v

[De prologo]

De diuisione huius libri

I. De prima distinctione

1. *Et primo de potentia*
2. *De obiecto*
3. *De actu*

II. De secunda distinctione

1. *Et primo de potentia elementatiua et suo obiecto et actu*
2. *De potentia uegetatiua et suo obiecto et actu*
3. *De potestate sensitiua et suo obiecto et actu*
 - 3.1. *De potentia uisiua et suo obiecto et actu*
 - 3.2. *De potentia auditiua et suo obiecto et actu*
 - 3.3. *De potentia odoratiua et suo obiecto et actu*
 - 3.4. *De potentia gustatiua et de suo obiecto et actu*
 - 3.5. *De potentia tactiua et suo obiecto et actu*
 - 3.6. *De potentia affatiua et suo obiecto et actu*
4. *De potentia imaginatiua et de suo obiecto et actu*
5. *De potentia ratiocinatiua et suo obiecto et actu*
 - 5.1. *De potentia intellectiua et suo obiecto et actu*
 - 5.2. *De potentia memoratiua et suo obiecto et actu*
 - 5.3. *De potentia uolitiua et suo obiecto et actu*

III. De tertia distinctione, quae est de quaestionibus

1. *Et primo de quaestionibus primae distinctionis*
 - 1.1. *De quaestionibus potentiae primae distinctionis*
 - 1.2. *De quaestionibus obiecti primae distinctionis*
 - 1.3. *De quaestionibus actus primae distinctionis*
2. *De quaestionibus secundae distinctionis*
 - 2.1. *Et primo de elementatiua*
 - 2.2. *De quaestionibus potentiae uegetatiuae*
 - 2.3. *De quaestionibus potentiae sensitiuae*
Et primo de sensu communi
 - 2.3.1. *De quaestionibus potentiae uisiuae*
 - 2.3.2. *De quaestionibus potentiae auditiuae*
 - 2.3.3. *De quaestionibus potentiae odoratiuae*
 - 2.3.4. *De quaestionibus potentiae gustatiuae*
 - 2.3.5. *De quaestionibus potentiae tactiuae*
 - 2.3.6. *De quaestionibus potentiae affatiuae*
 - 2.4. *De quaestionibus potentiae imaginatiuae*
 - 2.5. *De quaestionibus animae rationalis*
 - 2.5.1. *De quaestionibus potentiae intellectiuae*
 - 2.5.2. *De quaestionibus potentiae memoratiuae*
 - 2.5.3. *De quaestionibus potentiae uolitiuae*

Epilogus

De prima distinctione

La primera distinció, que comprèn els folis 519 v-528 r, és presentada per Llull d'aquesta manera en la secció sobre la divisió de l'obra:

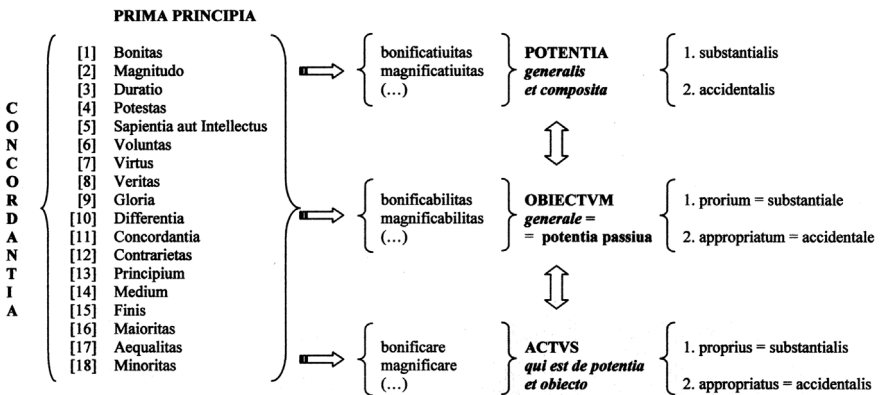
Prima distinctio diuiditur in tres partes, uidelicet in potentiam, obiectum et actum. Et in ista inuestigabimus quid est potentia, natura et proprietas illius. Et hoc idem de obiecto et actu potentiae. (De potentia, f. 519 v)

L'autor, doncs, manté la insistència en els tres punts d'interès, que tot seguit passa a definir i explicar, per tal d'establir les bases conceptuals del desenvolupament posterior de cada potència particular.

Cadascuna de les seccions d'aquesta distinció està dedicada monogràficament a la potència, l'objecte i l'acte respectivament. I en cada cas, la dissertació s'organitza de manera molt similar: s'obre amb la definició del concepte que s'hi tracta i, a continuació, es desenvolupa tot el que té a veure amb aquest concepte, sense deixar mai de banda la interrelació necessària amb els altres dos, que, de fet, sovint són inclosos en les definicions mateixes.

Per començar, abans d'anar desgranant cada concepte particular, oferim un esquema en el qual assagem de sintetitzar el contingut fonamental d'aquesta primera distinció, que, segons el nostre parer, és imprescindible per avançar adequadament en l'anàlisi de l'obra (il·lustració 2).

Més amunt, hem explicat que el desenvolupament de cadascun dels tres conceptes s'obre amb llur definició, un *modus operandi* sistemàtic que esdevé un element important de cohesió del tractat. De fet, sembla que, a partir de l'*Ars inuentiu ueritatis*, l'ús de les definicions esdevingué un supòsit imprescindible de l'Art, tal com ja ho eren els principis o les figures¹¹.

Il·lustració 2. Primera distinció. Assaig de síntesi.

11. E. PISTOLESI (2007), «Note sulle definizioni lulliane», *SL*, 47, 51-59, p. 56.

En primer lloc, el concepte de *potentia* queda definit com segueix:

Potentia est id quod se habet ad obiectum et actum. Et potentiam ita denominamus de potestate quae accipit et attingit obiectum, sicut denominamus principium de primis substantiis, de quibus substantiae secundariae deriuantur. (De potentia, f. 520 r-v)

La potència, doncs, en aquest cas, es defineix, d'una banda, segons la seva relació amb l'objecte i amb l'acte —«la potència és allò que es refereix a l'objecte i a l'acte»— i, de l'altra, per equiparació amb un altre terme, la *potestas* que ateny l'objecte. La definició, però, consta d'una darrera part que compara el procés de denominació de la potència amb la del «principi», i d'aquesta manera s'introdueixen noves peces al tauler, les «primeres substàncies» o «primers principis».

Aquests «primers principis» són esmentats des l'inici de l'obra i esdevenen la relació primera i més directa del *De potentia*, tant amb la *Tabula generalis* com amb la concepció ternària de l'Art. A continuació, mostrem les dues figures circulars que contenen aquests divuit principis, tal com apareixen a la *Tabula generalis*¹² (il·lustració 3).

De fet, la circularitat¹³ de les figures ens ajuda a il·lustrar la concordança que s'estableix entre cadascuna de les primeres substàncies. Així, la *concordantia*, un

Figura A: principis fonamentals

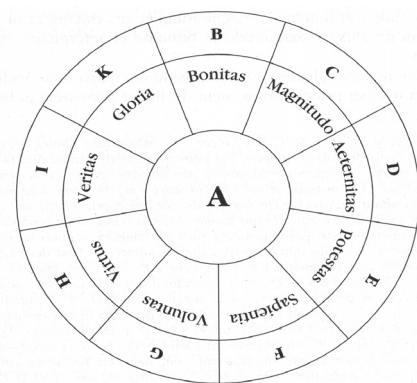
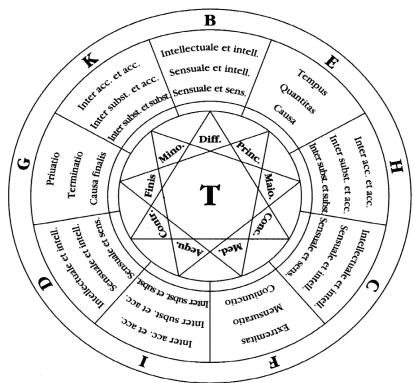

Figura T: principis relacionals

II·lustració 3. Els «primers principis».

12. El *De potentia*, en ser un tractat de naturalesa filosòfica, recull les conclusions d'aquesta obra, però en cap moment no fa ús ni de les figures ni de l'alfabet, dos instruments imprescindibles en la demostració de l'Art.

13. *Causa, quare prima figura stat circularis, est ad significandum, quod unumquodque ipsorum principiorum circulariter ponatur in aliis, uidelicet bonitas in magnitudine et aeternitate, et sic per ordinem in aliis, et magnitudo in bonitate et aeternitate, et sic de aliis.*
Et facienda est talis mixtio siue positio circularis cum declinatione cuiuslibet principiorum, sicut declinare bonitatem in bonificatium, bonificabile et bonificare; et magnitudinem in magnificatium, magnificabile et magnificare. (Tabula generalis, I, 1, p. 10-11).

dels nou principis relacionals, esdevé un element clau per a la comprensió d'aquest tractat: a banda de vincular els divuit principis entre ells, també estableix el lligam necessari perquè la potència pugui definir-se com a «general i composta», és a dir, una potència que conté i que està formada per diverses potències particulars —segons cada principi— i que, al mateix temps, es pot referir a una pluralitat d'objectes:

Haec potentia generalis est, quia est de pluribus potentiis et, in quantum generalis est, una est potentia, quae se habet ad plura obiecta, et se habet ad bonum obiectum per bonitatem, et ad magnum per magnitudinem, et ad durable per duratorem, et ad potestates per potestatem, et sic de aliis principiis. Cum potentia se habet ad bonum obiectum, id obiectum est sibi proprium per bonitatem; et cum se habet ad magnitudinem, obiectum est sibi proprium per magnitudinem; et sic de aliis.

Cum quaedam principia cum aliis habent concordantiam, suas potestates sibi inuicem appropriant ut potentia plura obiecta attingere possit, et quodlibet perfecte. Sicut potentia, quae bonum accipit obiectum et magnum, et in quantum ipsum bonum accipit est obiectum appropriatum potentiae per bonitatem, et in quantum ipsum accipit magnum est sibi appropriatum per magnitudinem. Quoniam bona potentia est ipsa quae accipit bonum et magnum obiectum, et magna potentia est; et bonitas, quam habet, est magna per magnitudinem; et magnitudo, quam habet, bona est per bonitatem. (De potentia, f. 521 r-v)

Efectivament, els «primers principis» —a la part esquerra de la il·lustració 2— representen l'essència de cadascuna de les potències particulars que se'n deriven. I un segon enllaç imprescindible entre els uns i les altres és, novament, un dels principis mateixos, la *potestas*, de manera que prenem o recollim cada potència a partir de les potestats d'aquests principis. Així, tal com ja anunciava la seva definició, la relació entre els dos termes esdevé, *de facto*, una autèntica equiparació:

Ex bonitate —————> *bonificatiuitatem* = *potestas bonitatis* = *potentiam bonitatis*
eligimus et colligimus *quae est* *quae uocamus*

La potència, d'altra banda, tal com succeeix en els «primers principis», consta d'una naturalesa doble, substancial i accidental¹⁴; una subdivisió que també trobem en l'objecte i en l'acte, en els quals adquireix, tal vegada, una significació més concreta.

La segona part d'aquesta distinció, novament, s'obre amb la definició del terme que s'hi tracta:

Obiectum est quies potentiae quae id appetit siue desiderat. Et istud obiectum accipimus ex primis principiis, sicut ex bonitate, quae est bonificabilis, et ex magnitudine, quae est magnificabilis; et de bonitate, quae est magnificabilis, et de magnitudine, quae est bonificabilis; et sic de aliis potentiis passiuis principiorum primorum,

14. Aquest aspecte també ha estat comentat per J. Gayà, en parlar del *De potentia*: «Esta “composición” comporta la pluralidad de objetos, la especificación de las potencias según los principios, y una división, que el texto no explica suficientemente, entre “potestas substantialis” y “accidentalis”». Cf. J. GAYÀ (1979), *La teoría luliana de los correlativos*. Palma de Mallorca, p. 121.

de quibus est constitutum suum obiectum generale, de quo in hoc libro tractamus. (De potentia, f. 522 v-523 r)

S'hi manté, doncs, la connexió necessària amb la potència: d'una banda, perquè l'acte és el repòs —*quies*— que ella desitja; de l'altra, perquè l'objecte és equiparat al concepte de «potència passiva», que, al seu torn, queda fixada lingüísticament com a *bonificabilitas, magnificabilitas*, etc.¹⁵.

L'objecte general està compost per un objecte «propi» i per un objecte «apropiat». L'objecte propi, de fet, és l'objecte substancial, atès que prové de l'essència mateixa del seu principi:

Istud obiectum quod inuestigamus diuiditur in duas partes, uidelicet in obiectum proprium et appropriatum. Obiectum proprium est id quod est de essentia principii, sicut de bonitate aut de magnitudine, et ita de aliis. Quoniam bonificabilitas bonitatis est proprium obiectum bonificatiuitatis bonitatis, et est uniuersalis et passiuua potentia bonitatis, quam appetit bonificatiuitas bonitatis, quae est forma et actiuua potentia. (De potentia, f. 523 r)

En canvi, l'objecte apropiat o objecte accidental es defineix a partir de l'accident i té un caràcter fonamentalment instrumental:

Obiectum appropriatum est per accidens, sicut bonificabilitas magnitudinis, quae est bonificabilis per bonitatem. Et propter hoc potentia appetit quod magnitudo bonificetur, ut per illam bonificationem ipsa se habere possit ad suum proprium obiectum, quod est per bonitatem, et quod sit magna per magnitudinem, quam ipsa desiderat in suo proprio obiecto. Sicut potentia intellectiua, quae colorem appetit aut saporem ut ipsa intelligere possit. (De potentia, f. 523 v)

Aquest objecte accidental estableix la connexió última amb la realitat, de manera que esdevé l'instrument imprescindible perquè la potència pugui atènyer el seu objecte substancial; seria el mateix afirmar que l'objecte apropiat és el referent sense el qual la potència no pot concebre el seu objecte propi, que, malgrat tot, li és molt més proper perquè deriva de la seva mateixa substància:

Sicut intellectus, qui intelligere non potest suam intelligibilitatem et intellectiuitatem sine intelligibilitatibus extraneis aliorum principiorum, sine quibus habitum scientiae habere non posset. (De potentia, f. 524 r)

O bé, deixant per un moment de banda la nomenclatura dels principis, Ramon Llull proposa un exemple més aclaridor per il·lustrar aquesta interdependència entre tots dos objectes i, finalment, amb la potència mateixa:

Sicut lumen in lampade uiuit de oleo, ita uiuit obiectum proprium de appropriato, et de appropriato accipit nutrimentum et appropriatam naturam. Et, cum deficit

15. Aquesta darrera idea es reitera en la citació següent que oferim.

obiectum appropriatum proprio, proprium deficit potentiae, quoniam non habet cum quo possit ipsam conseruare et retinere. (De potentia, f. 524 r-v)

En darrer terme, l'exposició a l'entorn de l'acte clou la tríada que ha estat objecte d'estudi en aquesta primera distinció. Vegem-ne la definició:

Actus est operatio quae exit de potentia et obiecto. Et actus est id quod est et non est in potentia. Sed nos de hoc actu ultimo dicto siue de potentia quae uenit in actum in isto tractatu loqui non intendimus. Sed actum inuestigamus qui est de potentia et obiecto, quem iam difiniuimus. (De potentia, f. 525 r)

Efectivament, l'estructura general del discurs sobre l'acte és molt similar a aquella que acabem de presentar sobre l'objecte. No obstant això, Ramon Llull hi introdueix petites variants de les quals volem donar compte tot seguit, al mateix temps que sintetitzem el contingut d'aquesta secció. En primer lloc, la definició introdueix un element que no havíem observat en les dues anteriors, és a dir, l'acte és explicat mitjançant dues oracions coordinades copulatives, la segona de les quals queda immediatament descartada per a la dissertació que s'ofereix en aquest tractat. En realitat, és una evidència que Llull sovint elabora les definicions *ad hoc* o, si més no, les adapta segons l'enfocament que pretén donar a cada llibre, i aquesta circumstància, afegida a l'evolució inevitable del seu pensament, comporta l'existència de diverses definicions per a cada terme tot al llarg de la seva obra. Per tant, el que aquí resulta més sorprenent no és pas que l'autor elabori una definició composta —que podria ser, únicament, complementària—, sinó el fet que, d'una banda, dediqui un espai a una explicació que serà desestimada tot seguit, si més no per al tractat del qual s'ocupa, i, de l'altra, que precisament en un llibre monogràfic sobre la potència, l'objecte i l'acte no hi hagi cabuda per a tots els seus derivats. Tal vegada, el que Llull proposa d'entrada és la definició escolàstica convencional de la qual ell tot seguit es desmarca per dedicar-se a la seva pròpia concepció de l'*actus*. Ara bé, una resposta més acurada i contrastada caldria buscar-la, a més a més, tant en la intencionalitat concreta d'aquest tractat, com en la ubicació exacta del *De potentia* en el tractament lul·lià d'aquests tres conceptes. Per tant, atesa la necessitat de realitzar un estudi molt més rigorós en aquest sentit, reprenem aquest darrer aspecte com una de les línies d'investigació fonamentals en l'anàlisi pormenoritzada que estem duent a terme i que ha d'acompanyar l'edició crítica del text.

Una segona variant és la presència de més exemples inspirats en la realitat que l'envolta, la qual cosa possiblement s'explica per l'avanç natural del discurs. De fet, aquest element anirà *in crescendo* en les distincions posteriors.

Així doncs, si retornem a la part de la definició que ens ateny, observem que l'acte és allò que la potència produeix i que manté una relació indissociable, pròpera al gir de frontissa, amb aquesta mateixa potència i amb el seu objecte. Per tant, l'acte completa la tríada conceptual i, alhora, s'afegeix a la correlació terminològica mitjançant la desinència d'infinitiu. Així, per exemple, tal com la potència de la *Bonitas* era la *bonificatiuitas*, i el seu objecte (i potència passiva) la *boni-*

ficabilitas, la successió lògica del sistema correlatiu lul·lià demana que l'acte, en aquest cas, quedi fixat en el *bonificare*.

Finalment, resta per comentar que l'estructura d'aquesta tercera dissertació respecta els fonaments d'aquelles dedicades a la potència i a l'objecte: l'acte general i preeminent té una doble naturalesa, la substancial i l'accidental; així, tot representant la categorització que Llull ja havia aplicat a l'objecte¹⁶, podem parlar, respectivament, d'*actus proprius* i *actus appropriatus*: el primer és aquell que es troba dins de la potència; el segon, de caràcter instrumental, és accidental perquè es mou d'una espècie a una altra:

Sicut substantia ignis, qui cum suo calore aquam calefacit; et scriptor, qui cum sua penna litteram format, quam scribit. (De potentia, f. 526 r)

Per acabar, ja completat el comentari sobre l'acte, Ramon Llull hi afegeix un darrer paràgraf que tanca la primera distinció i recorda la intenció inicial tot espoliant algunes qüestions tractades fins ara:

Diximus de potentia, obiecto et actu in generali. Et, quia ista tria sunt de generalibus principiis, scilicet de bonitate, magnitudine et cetera, idcirco humanus intellectus et angelicus generalia abstracta, qualia sunt calor, color et cetera, et substantiae separatae, sicut genus, species et cetera, considerare et attingere possunt. (De potentia, f. 528 r)

De secunda et tertia distinctionibus

Les distincions segona i tercera, els continguts de les quals hem presentat al quadre de la il·lustració 1, abracen els folis 528 r-565 r i 565 v-609 v respectivament. Cadascuna parteix conceptualment de les precedents i avança vers un estudi més concret.

La segona distinció, dedicada a les potències particulars relacionades amb l'ésser humà i la realitat natural, significa un descens des de la potència, l'objecte i l'acte generals de la primera distinció envers algunes de llurs manifestacions més específiques. Ara, però, l'objectiu d'anàlisi de cada secció engloba tots tres conceptes i fa més evident la indissolubilitat de la formulació ternària.

Aquest segon capítol del tractat es desenrotlla, doncs, en cinc seccions principals: *Et primo de potentia elementatiua et suo obiecto et actu*; *De potentia uegetatiua et suo obiecto et actu*; *De potentia sensitiua et suo obiecto et actu*, que comprèn els sis sentits lul·lians, inclòs, per tant, l'*affatus*; *De potentia imaginatiua et suo obiecto et actu*, i *De potentia ratiocinatiua et suo obiecto et actu* que, al seu torn, comprèn les tres potències de l'ànima, *intellectiua*, *memoratiua* i *uolitiua*. L'estructura de cada dissertació no difereix gaire de l'establerta en la distinció pri-

16. En parlar de la doble naturalesa de la potència, únicament utilitza els termes *substantialis* i *accidental*; en canvi, per a l'objecte i l'acte, Llull empra la doble terminologia de substancial/propri i accidental/apropiat.

mera, de manera que s'hi continua fent ús de les definicions i els desenvolupaments demostratius, basats sempre en exemples referits a la realitat creada.

La tercera distinció també presenta un desenvolupament molt sistemàtic, aquesta vegada en forma de *quaestiones*. Així, retrobem complet l'índex de matèries conegut, al voltant del qual Ramon Llull elabora preguntes amb llurs respostes pertinents, amb la intenció d'aclarir certs aspectes que puguin haver quedat una mica confusos. L'estructura argumental que segueix és la següent:

Ad soluendum quaestiones oportet modum considerare et dispositionem rationum quas diximus de potentia, obiecto et actu; uidelicet de primis et generalibus principiis, et de substantiis ex ipsis compositis, quae sunt elementatiua et uegetatiua; et sic de aliis potentiis. Et semper oportet sequi naturam et modum principiorum et substantiarum, quae sunt conuenientia eorum; et idem de naturis et proprietatibus potentiarum, obiectorum et actuum, et de eorum definitionibus similiter. Quas quidem naturas et proprietates significauimus in hoc quod de potentia, obiecto et actu diximus. (De potentia, f. 566 r)

Així doncs, cadascuna de les deu qüestions que conformen cada apartat d'aquesta distinció troba la solució, o bé en la resposta que l'autor elabora de nou i ofereix a continuació de la pregunta, o bé en el paràgraf concret de la primera o segona distinció al qual la resposta ja fa referència expressament.

Epilogus

Al foli 609 v, un sol paràgraf constitueix l'*epilogus*, que recull l'indret de composició del tractat, així com les darreres intencions de l'autor, que, d'altra banda, semblen més formulars que no pas realment significatives per elles mateixes. De fet, Llull clou l'obra com si fos la darrera, tot i que manifesta la intenció d'escriure'n dues més amb l'ajuda de Déu: la primera no va veure mai la llum —malgrat tot, a l'*Ars amatiua boni* ja havia fet explícita la voluntat de compondre-la— i la segona, probablement, va fer-ho l'any 1304 a Montpeller¹⁷:

Raimundus hunc librum in ciuitate Romana finiuit. Et ex tunc non proposuit aliquem librum compilare, quoniam plures compilauerat et ipsos fecit, qui uidebantur ei fieri debere, excepta Arte memoriae et uno Libro de sermonibus, quos faciet, si Deus sibi iuuamen fecerit et opportunitatem habuerit; quoniam ille est in magno peccato qui poterit bonum facere et non facit, et maxime ille qui destruit bonum quod alius fecit. Deo gratias. Explicit.

Nosaltres, com a rúbrica de l'assaig de síntesi del contingut d'aquest *Liber de potentia, obiecto et actu*, creiem oportú de recollir molt breument algunes consideracions finals. D'una banda, ens han de permetre de cloure amb coherència el nostre comentari i, de l'altra, establir un punt i seguit en l'estudi de l'estructura interna d'aquesta obra.

17. Segurament es tracta del *Liber de praedicatione*, ROL III-IV (1961-3).

Primerament, quant a la intenció i la forma del tractat, hem de posar de relleu la correlació perfecta entre forma i contingut: l'articulació orgànica dels tres conceptes que s'hi desenvolupen, la potència, l'objecte i l'acte, queda perfectament reflectida en la distribució del llibre en tres distincions que, alhora, interrelacionen mecànicament i amb prou coherència el conjunt de temes i subtemes que l'autor va desenrotllant.

En segon lloc, respecte a la situació d'aquest tractat dins del conjunt de l'obra lul·liana, és interessant observar que la preeminència dels divuit principis o primeres substàncies, l'ús sistemàtic de les definicions i de les *quaestiones*, així com l'aplicació madura dels correlatius, estableix una línia contínua de filiació metodològica i conceptual que comença en l'*Ars inuentiva ueritatis* i passa, entre d'altres, per la *Tabula generalis* i l'*Arbor scientiae*, fins arribar a l'obra que ens ocupa, el *Liber de potentia, obiecto et actu*. En aquest sentit, trobem un suport en l'anàlisi que en feia Jordi Gayà en el seu estudi sobre els correlatius:

Una ulterior referencia a *Tabula generalis*, *Liber de anima* y *Arbor Scientiae* subraya el hecho de que Llull está reflexionando sobre un esquema ya definido, buscando probarlo como estructura general de todo ser. El esquema es, evidentemente, el correlativo; el particular motivo sobre el que se apoya en este período parece obedecer a reflexiones en torno a la psicología humana, y más concretamente al proceso del conocer. Este es para Llull no sólo uno de sus temas preferidos, sino uno de sus procesos paradigmáticos más usado¹⁸.

I, ja per concloure, no podem deixar de notar que aquest comentari també destaca, del contingut i la intencionalitat de la nostra obra —explicada a propòsit del pròleg—, el paper rellevant que hi té l'*intellectus*. Un aspecte que, d'altra banda, significa encara un element de connexió més entre el *De potentia* i d'altres obres rellevants escrites a Roma en aquell mateix període.

18. J. GAYÀ (1979), p. 124.